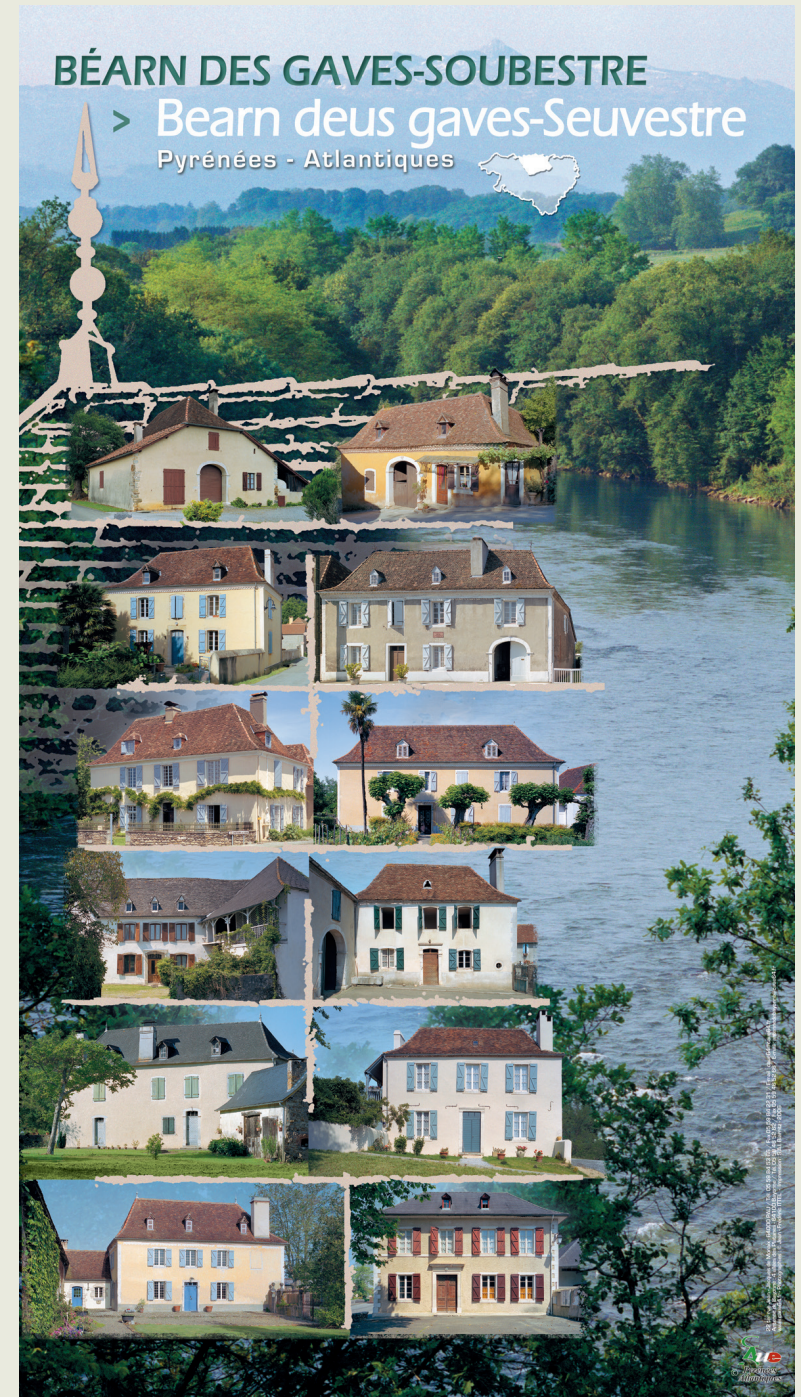

L'ABITAT TRADICIONAU EN BEARN DEUS GAVES-SEUVESTRE

Tradicions arquitecturaus crotzadas

Lo territòri que correspon a la punta avançada de Bearn, un triangle bordat au nòrd per la Shalòssa, a l'oèst per la Navarra Baisha, e deu quau los cors deus Gaves qui's juntan e'n serén l'estructura.

Per'mor d'aquera posicion sus la termièra, aqueth territòri que's tròba a la juntada de las duas familhas arquitecturaus de la part extrèma deu Sud-Oèst.

La purmèra, la màger, qui poderén qualificar de pirenenca, dab teits pro penents e dab davants en gotarèu, que's pòt trobar ras e ras dab la segonda, « atlantica », dab teits de teulas cavas e davants en penon.

Aqueras arquitecturas, quaus que'n sian las honts, qu'an un medish materiau: la teula.

Lo tipe de teula qu'a ua incidéncia dirècta sus l'arquitectura. Com cau chic de penent entà que las teulas cavas (mensch de 30°) e sian plan tiengudas, aquò que favoriza lo desvolopament de bastiments largs. Au contra, los penents hòrts de la teula picon (de 45° au mensch), que limitan la largor de las construccions (la hautor deu hustatge e lo volume deus travatèths que'n serén desmesurats).

D'un biais generau, la teula cava qu'éi associada a bastiments qui an un davant en penon, mentre que la teula picon que n'éi sustot aus bastiments dab davants en gotarèu.

Ostaus dab davants en penon

Davants en penon e construccions dab pans de husta que sembla de qu'estó la règla quauque còp en Bearn. Ua bòrda de Malaussana, deu sègle XVII^{au}, que'n pòt balhar un imatge.

Que s'í veden hèra, au Nòrd e au Nòrd-Oèst, de bòrdas vielhas caracterizadas peu lor davant en penon traucat peu miei d'ua pòrta carretèra larga. L'avançada d'ua pèira d'aiguèr, d'ua cheminèia, o la preséncia d'ua pòrta que ns'amuisha qu'ua travada laterau, generaument au sud, qu'acessava lo bastiment.

Qu'ajustèn au sègle XX^{au} a la màger part d'aqueths bastiments dens los quaus vivèn amassa los òmis e lo ben, un bastiment a la mòda darrèra, teulas picons e davants en gotarèu, qui servivan sonque de lotjament. D'aqueth temps enlà, la bòrda vielha qu'estó sonque lo lòc de foncions productivas.

L'ostau mei singular qu'ei aperat « cloca » ; aqueste mot bearnés que hè pensar a l'imatge de la mair-pora qui empara de las soas alas la coada, qu'ei passat au francés. La travada centrau, quilhada de com cau, qu'ei hèita de duas alas qui s'alongan en un penent doç. La cloca, que poderé estar descriduda com ua adaptacion deu plan basco-landés a la teula picon.

Sègles XVIII^{au} e XIX^{au}, lo temps deu classicisme arquitecturau : ostau dab davants en gotarèu

Com en la màger part de Bearn, las arquitecturas popularas que s'inspiran aus sègles XVIII^{au} e XIX^{au} deus principis de l'« arquitectura grana ».

Lavetz, lo modèl marcat de classicisme deu bastiment regular e simetric dab davant en gotarèu, devath lo son teit en penent que s'impausa en tot estremar las fòrmas anterioras. Totun, aqueth modèl ne s'impausa pas d'ua faïçon sistematica. Perseguidas shens estar tostemps tocadas, la regularitat e la simetria ne hèn pas de l'arquitectura quauquarren de tancat dens fòrmas desincarnadas per aver volut estar tròp perfèitas.

Lo teit brisat, dit teit a la Mansart, qu'ei pro espandit a l'oèst de Bearn. La part de capvath, la mei clinada, qu'ei cobèrta de teulas picon, o de lòsas còps que i a, mentre que la part de capsús, mensh en penent, que recep a còps teulas cavas. Aqueth teit que's pòt trobar sus duas tracas de bastiments. Sia que cobreish l'ostau actuau au quau e balha ua aparéncia aristocratica. Sia que protegeish bastiments agricòlas qui an lo doble avantatge d'un solèr gran e d'un desvolopament en largor deus possibles.

Varietat e diversitat deus plans

A la diversitat de las situacions : bòrdas isoladas deus costalats, vilatges sarrats deus hons de las vaths, vilatges mei expandits deu parçan de Salias e deu Seuvestre... que hè rampèu ua grana varietat en l'organizacion deus bastiments.

- « Ostaus blòcs » qui amassan abitat e activitats devath un medish teit (ostau « atlantic » e cloca).

- « Ostaus-parguias » on los bastiments despartits a l'entorn de la parguia corresponen a foncions especificas. Las parguias que son generaument ubèrtas, sonque delimitadas per un murret. Quan las bòrdas e son estremadas, que s'organizan tanben a l'entorn d'ua parguia barrada ; que's presenta, deu dehòra, com un blòc massiu.

- Ostau e activitats agricòlas juxtapausats, devath lo medish teulat. Lo davant que pòt estar tot d'un tròç, o dispausat en escaire, qui dessenha lavetz ua parguia petita.

- Alinhament de contunh sus la carrèra, traucat de pòrtas carretèras (sustot dens los vilatges de l'arribèra deu Gave).

Teulamolat, frisas, cornishas

Lo teulamolat qu'ei ua salhida formada en principi per ua, bèths còps duas o tres arruas de teulas cavas suberpausadas a l'estrem de la paret. Au grat deus maçons, la teula que's pòt presentar dab la soa fàcia concava o dab la soa fàcia convèxa. A còps tanben, las duas que's mesclan dens un medish teulamolat.

Pro sovent, linhas de dentilhons, qui son tanben de tèrra cueita, que s'insèran enter las arruas de teulas tà n'amuishar l'efèit decoratiu.

Lo teulamolat qu'a tres foncions :

- que pòrta l'avançada deu teit e que barra lo hòrateit,
- que corona la murralha d'un motiu decoratiu qui jòga dab l'ombra e la lutz,
- quan n'í a pas nada gotèra, qu'empara los perbòcs en escartar las aigas qui gotejan deu teit.

Sovent, lo teulamolat qu'ei soslinhat d'un bandèu de perbòc mei espés, o mei simplement d'un cauceatge. Aquera frisa que pòt estar animada de motius deus beròis qui hèn pensar a la fòrma redona de las teulas cavas.

Lexic

- Cloca :** aqueth mot que designa un tipe arquitecturau pròpi au Bearn deus Gaves ; qu'ei un bastiment dab un davant en penon, on duas travadas de teulas curadas encadran ua travada cobèrta de teulas platas.
- Dentilhon :** motiu ornamentau qui vien de l'antiquitat greco-romana. Los dentilhons que son ua seguida de cubes petits hicats en linhas orizontaus dens ua cornisha o un teulamolat.
- Gotarèu :** murralha qui pòrta lo baish deu teit, la « gotèra ».
- Penon :** murralha en fòrma de punta triangulària qui cobreish lo penent deu teit.
- Travada :** division deu plan qui correspon a ua portada de piteirus o de travatèrs entre las soas duas emparas (generaument duas murralthas).
- Teula cava :** aperada tanben teula canau, teula romana, teula redona... qu'ei la teula mei correnta en Aquitània e mei generaument en lo Mieidia. Shens nada fixacion, que tien sonque peu son pes pròpi, qu'ei donc emplegada peus teits qui an un penent deus doç.
- Teula picon :** nom balhat locaument a la teula plata. Lo « picon » que designa lo petit pic peu quau la teula ei gahada au son supòrt. Las teulas que pòden estar redonas en la loa part vededera, que las apèran lavetz « teulas escalhas ».

Bibliografia

BIDART Pierre, COLLOMB Gérard, *Pays aquitains, Bordelais, Gascogne, Pays basques, Béarn, Bigorre*, Paris, Berger-Levrault, 1980

CAZAURANG Jean-Jacques, *Scènes de la vie rurale en Béarn*, 42120 Le Coteau, Horvath, 1983

Véder sustot lo capitol II, « la maison » p. 17-75.

CAZAURANG Jean-Jacques, *Pasteurs et paysans béarnais. Au village, les métiers*, Pau, Cairn, 1998

Sustot : « Travail de la pierre. Maçons, carriers, tailleurs de pierre » p. 85-92.

CAZAURANG Jean-Jacques, LOUBERGÉ Jean, «Maisons béarnaises», Vol.1 : *à travers les âges – à travers les pays*, 1978, Vol.2 : *Fonctions – matériaux – procédés...*, Pau, Musée béarnais/Château de Pau, 1979

LATHELIZE François, *Le bâti ancien en Béarn*, Paris, EDF/PACT du Béarn, 1981

LOUBERGÉ Jean, *Les anciennes maisons rurales des Pays de l'Adour*, Pau, Imprimerie moderne, 1981.

Un obratge classic qui presenta las granas familhas arquitecturaus en País d'Ador .

LOUBERGÉ Jean, *La maison rurale en Béarn*, 63340 Nonette, CREER, 1986

L'obratge de referéncia suu subjècte.

LOUBERGÉ Jean, « Réflexions sur l'évolution des maisons rurales en Béarn depuis le XVIIe siècle », *Du village et de la maison rurale, colloque de Bazas 1978*, Paris, 1980

Aquera comunicacion que tracta deus cambiaments màgers de l'ostau rurai bearnés aus sègles XVII^{au} e XVIII^{au}, dab lo remplaçament progressiu de la lòsa e de la teula de talabena, e dab la deishada deu davant en penon au profieit deu gotarèu, condicions de l'afirmacion deu caractèr « classic » de l'arquitectura de Bearn.

MOREL DELAIGUE PAYSAGISTES, *Atlas des paysages en Pyrénées-Atlantiques*, Pau, Conseil Général des Pyrénées-Atlantiques/Préfecture des Pyrénées-Atlantiques, 2003

L'obratge que presenta las caracteristicas deu paisatge deu departament despartit en sèt parçans. Los trèits màgers de l'arquitectura de cadun qu'i son descrivuts.

OBERHÄNSLI Ernst, *La vie rurale dans la plaine béarnaise*, Bienne, Arts graphiques, 1944

Ua enquista de las hèra bonas sus la vita per las campanhas bearnesas d'abans-guèrra. De consultar a la Bibliotèca Centrau de Pau.